

УДК 340.11:340.14:347.24(477) DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.4.05>

Ігор Петрович Харкевич,

*Університет економіки та права «КРОК» (м. Київ),
кафедра теорії та історії держави і права (аспірант);*

 <https://orcid.org/0009-0008-6662-5659>,
e-mail: iwerx07@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено методологічні підходи до вивчення історико-правових засад житлової політики України. Вказано, що наукове осмислення житлової політики набуває особливої актуальності в контексті євроінтеграційних процесів, спрямованих на встановлення європейських стандартів належного рівня життя та соціального забезпечення. Визначено, що житлова політика розглядається не лише як складова державного управління, а й як складне міждисциплінарне правове явище, яке інтегрує правові, економічні та соціологічні аспекти. Обґрунтовано, що її комплексний історико-правовий аналіз потребує інтеграції підходів різних дисциплін, оскільки ефективна система забезпечення права людини на житло формується на перетині правових норм, економічних механізмів і соціальних практик. Установлено, що методологічну базу дослідження житлово-правових засад становить система взаємопов'язаних філософських, загальнонаукових і спеціально-правових методів, застосування яких забезпечує достовірність і глибину історико-правового аналізу еволюції житлової політики.

Ключові слова: житло, житлова політика, методи дослідження, філософські методи, правові засади, державне управління, правове регулювання, еволюція.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Житлова політика України є одним із найбільш стратегічно важливих напрямів внутрішньої соціально-економічної політики держави. Вона безпосередньо пов'язана з реалізацією конституційного права громадян на житло. Ця сфера, що охоплює елементи соціальної, економічної та політичної діяльності, постає в юриспруденції як складна, комплексна правова категорія, яка потребує застосування специфічного методологічного інструментарію. Водночас ретроспектива її становлення є самостійним і важливим напрямом наукового пізнання.

Актуальність історико-правового дослідження житлової політики значно зросла в умовах повномасштабної збройної агресії та нагальної необхідності масштабного відновлення житлового фонду України.

Досвід побудови ефективних механізмів забезпечення житлом у європейських державах після Другої світової війни показав, що житлова політика функціонує не лише як соціальний інструмент, а й як стратегічний елемент економічної стабілізації та розвитку.

У цьому контексті для України критично важливим є вивчення історичних етапів формування та реалізації житлової політики. Це створює необхідну теоретичну основу для розроблення сучасної моделі реконструкції та модернізації житлового сектору, що відповідатиме принципам сталого розвитку і соціальної справедливості.

Ця тематика безпосередньо пов'язана з Національним планом відновлення України, зокрема з проєктом Національної програми «Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів»¹. Квінтесенцією цієї програми є розвиток державної регіональної житлової політики України [1].

З огляду на міждисциплінарний характер житлової політики та унікальність сучасного історичного етапу її ефективного вивчення вимагає не лише знання правових норм, а й використання чітких методологічних підходів. Методологія вивчення історико-правових засад житлової політики в Україні є самостійним і сучасним напрямом юридичних досліджень, оскільки дозволяє виявити закономірності, тенденції та принципи, що визначають її розвиток. Наше наукове дослідження спрямоване на виявлення та обґрунтування системи методів і методологічних підходів, які забезпечують системний історико-правовий аналіз.

Стан дослідження проблеми

Дослідження житлової політики як комплексної правової категорії проводилося в різних аспектах як економістами й істориками, так і правниками. Зокрема, вітчизняні науковці активно вивчали окремі складові цієї сфери. Так, предметом дослідження В. І. Теремецького та співавторів стало виявлення особливостей сучасної ситуації і пропонування трансформаційних підходів до житлової політики України [2]. На рівні дисертаційного дослідження житлова політика комплексно вивчалася О. Є. Аврамовою в роботі «Теоретико-правові засади житлової політики» [3]. Окремі аспекти державного регулювання інвестиційними процесами будівництва соціального житла були досліджені А. І. Богданенком [4]. У роботі О. Д. Кашука слушно зазначено на наявності потужного запиту на вдосконалення та

¹ Проєкти нацпрограми «Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів» // Відновлення України : офіц. сайт. URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/recovery-and-upgrade-of-housing-and-regions-infrastructure> (дата звернення: 03.11.2025).

запровадження нових механізмів державної житлової політики, яка повинна бути цілісною і включати окремі галузеві програми [5, с. 91].

Світовий досвід також демонструє високий інтерес до історико-правового аналізу житлових стратегій. Наприклад, тайландські науковці досліджували еволюцію житлової політики Японії: від післявоєнного періоду швидкого будівництва житла до сучасної політики щодо порожніх економік, аналізуючи соціальні чинники цих змін та їхній вплив на формування житлової політики Таїланду [6]. Канадський дослідник Р. Гарріс проаналізував ключові аспекти еволюції міжнародної житлової політики після 1945 року, акцентуючи увагу на тягlostі між колоніальним і постколоніальним періодами, впливі розвинених країн на менш розвинені держави та особливостях історичного вивчення житлових політик у країнах, що розвиваються [7].

Аналіз наведених наукових праць підтверджує активне дослідження житлової політики в різних країнах та в Україні, проте виявляє брак уваги до методологічного інструментарію. З огляду на міждисциплінарний характер житлової політики й унікальність сучасного історичного етапу її ефективне вивчення вимагає не лише знання правових норм, а й володіння чітким методологічним інструментарієм. Методологія вивчення історико-правових засад житлової політики в Україні є самостійним і сучасним напрямом юридичних досліджень, оскільки дозволяє виявити закономірності, тенденції та принципи, що визначають її розвиток. Попри значний масив історико-правових досліджень, невирішеним залишається питання щодо чіткого визначення й обґрунтування комплексної методології вивчення історико-правових засад житлової політики України як самостійного напрямку пізнання. Саме на виявлення та обґрунтування системи цих методів і методологічних підходів, що забезпечують системний історико-правовий аналіз, спрямована ця наукова стаття.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення системи методів і методологічних підходів, що забезпечують системний історико-правовий аналіз засад житлової політики України, для подальшого розроблення науково обґрунтованої концепції її розвитку в умовах післявоєнної відбудови. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- визначити сутність і місце методології в системі історико-правового дослідження житлової політики як комплексної правової категорії;
- систематизувати філософські, загальнонаукові та спеціально-правові методи, найбільш релевантні для вивчення еволюції житлової політики;
- розкрити зміст і специфіку застосування ключових методологічних підходів (діалектичного, синергетичного, аксіологічного) в аналізі історико-правових засад житлової політики;

– обґрунтувати ефективність поєднання історико-правового, порівняльно-правового та формально-правового методів для реконструкції динаміки розвитку житлової політики України.

Наукова новизна дослідження

У результаті систематизації методології вивчення історико-правових засад житлової політики України вперше обґрунтовано, що її основу становлять філософські, загальнонаукові та спеціальні методи. До спеціальних методів дослідження еволюції житлової політики віднесено (та систематизовано застосування) історико-правового, порівняльно-правового і формально-юридичного методів. Доведено, що ця комплексна система методів дозволяє не лише відтворити історичний процес розвитку правової регламентації житлової політики, а й забезпечити розуміння її еволюції в межах національної правової бази, а також дослідити її розвиток у міждержавному контексті.

Виклад основного матеріалу

Сучасна система методів наукових досліджень характеризується високим ступенем складності та диференціації. Це зумовлює необхідність їх детального наукового вивчення..

У юридичній літературі визначено, що наукові методи можна класифікувати за різними підставами та критеріями, зокрема: 1) за типом знань – філософські, загальнонаукові та спеціальні для певної дисципліни; 2) за рівнем узагальнення – теоретичні й емпіричні; 3) за способом реалізації – інтуїтивні та наукові; 4) за виконуваними функціями – методи збору даних, методи аналізу даних і методи представлення інформації; 5) за формами представлення знань – якісні та кількісні методи [8, с. 134].

Дослідження методології вивчення історико-правових засад житлової політики України ґрунтується на виокремленні методів, що використовуються як в історичних, так і в юридичних науках. Традиційно вони можуть поділятися на філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні (або спеціальні).

Базисом будь-якого дослідження є філософія пізнання відповідного предмета. Сфера філософії охоплює різноманітні філософські системи і течії, а філософська методологія являє собою множину методологічних учень, що зазвичай надбудовуються над провідним системотворчим методом. Найбільш яскравими прикладами такої закономірності є діалектична, метафізична, синергетична, феноменологічна й деякі інші методології [9, с. 35].

Одним із базових філософських методів є діалектичний метод. Характерною рисою діалектичного методу пізнання (мислення) є всезагальність, тобто можливість його застосування у всіх без винятку науках (на відміну від спеціальних методів наукового пізнання). Це

стосується всіх наук про природу, суспільство, духовне життя і людину [10, с. 22].

Щодо дослідження історії житлової політики, то зміст діалектичного методологічного підходу полягає у визнанні внутрішніх суперечностей складових житлової політики за час її еволюції. Саме через аналіз таких суперечностей можна виявити тенденції, її складові елементи, напрями розвитку та визначити її змістовну сутність залежно від відповідного історичного періоду.

Одним із філософських методів дослідження житлової політики є синергетичний метод. Синергетика – це міждисциплінарний науковий напрям, який вивчає закономірності виникнення, формування і розвитку складних систем, для яких характерні відкритість, самоорганізація та нелінійність [11, с. 34]. Застосування синергетичного підходу також дозволяє осмислити роль зміни політичних режимів та економічної моделі розвитку суспільства в історії житлової політики. У цьому контексті житлова політика розглядається як динамічна система, що розвивається під впливом об'єктивних чинників. Таким чином, історія житлової політики постає як процес упорядкування (або пошуку балансу) державного управління, потреб суспільства та приватних інтересів.

Слід звернути увагу, що О. Є. Аврамова визначає аксіологічний підхід як основоположний у дослідженні житлової політики [3, с. 426]. Дійсно, крізь призму цінностей можна найповніше зрозуміти сутність та еволюцію цього соціально-правового явища. Житлова політика в будь-який історичний період відображає: систему соціальних пріоритетів; морально-етичні орієнтації; уявлення про соціальну справедливість, гідність, безпеку та добробут людини. Застосування аксіологічного підходу дозволяє визначити, які цінності лежали в основі житлової політики в різні історичні періоди, та простежити, яким чином їхня трансформація впливала на зміст правового регулювання.

Хоча історичні науки мають у своєму методологічному арсеналі власні спеціально-історичні методи, головними для будь-яких історичних досліджень завжди залишаються дві пари загальнонаукових методів: аналіз – синтез та індукція – дедукція. Вони є сутнісними в науці, оскільки без їхнього застосування можливе лише просте збирання фактів [12, с. 59]. Цей принцип повністю поширюється на дослідження історії утворення правових категорій, зокрема житлової політики.

Аналіз – це поділ предмета або явища на складові елементи з метою встановлення їхніх взаємозв'язків та визначення їхньої внутрішньої сутності [13, с. 77]. Відповідно, аналіз дозволяє виявити складові елементи ретроспективи житлової політики як правової категорії в

певному історичному періоді. У всіх суспільних науках аналізуються також форми державного устрою, політичного режиму, державного врядування, політичні системи та особливості ідеології в порівнянні з іншими [12, с. 57].

Синтез, навпаки, дозволяє виокремити цілісну систему етапів історії формування та реалізації житлової політики в певній державі шляхом поєднання раніше виокремлених аналізом елементів.

Варто наголосити, що серед загальнонаукових методів дослідження доцільним є застосування методу моделювання. У юридичній практиці вважають, що правова модель може створюватися заради досягнення таких цілей: пояснення (явищ, процесів); інтерпретація (правових норм, історичних подій); проведення експерименту (мисленнєвого). Модель завжди має бути адекватною реальності, адже вона відтворює її у спрощеному, абстрактному вигляді, виокремлюючи головне, що відповідає обраній гіпотезі [14, с. 20].

Отже, за допомогою методу моделювання виникає можливість відтворити динаміку розвитку житлової політики та виявити взаємозв'язки між правовими, соціальними й економічними факторами, що її формували. Його застосування дозволяє узагальнити історичний досвід і створити теоретичні моделі еволюції житлової політики в різні періоди.

Для історичних досліджень властива власна система методів, які можуть бути використані задля пізнання історії житлової політики. Спеціально-історичні методи є поєднанням різноманітних загальнонаукових методів, адаптованих до особливостей досліджуваних історичних об'єктів.

Традиційні спеціально-історичні методи охоплюють історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний, діахронічний аналіз (підхід), класовий аналіз і ретроспективний [15, с. 94].

Одним із базових методів дослідження історії житлової політики є історико-порівняльний метод. Порівняльний метод взаємодіє з діалектичним методом (зокрема, з розумінням гегелівського закону заперечення заперечення) на різних витках спіралі розвитку суспільства [16, с. 11]. Слід наголосити, що порівняльна історія права ґрунтується на поєднанні порівняльного й історичного підходів. При цьому порівняльний метод є основним, а історичний – допоміжним. Це необхідно для виявлення загального і відмінного в історії цивілізацій, правових систем тощо на підставі порівняння (порівняльний ракурс правової історії) [17, с. 55].

Пізнавальні функції історико-правового порівняльного методу також охоплюють: виокремлення різного порядку ознак у державно-правових об'єктах, що вивчаються; їх порівняння; з'ясування історичної

послідовності та генетичних зв'язків між ними; узагальнення та побудова типології державно-правових явищ [18, с. 830].

Отже, історико-порівняльний метод дозволяє проаналізувати формування й еволюцію житлової політики в різних країнах, виявляючи як спільні закономірності, так і національні особливості. Він дає змогу науковцям виокремити відмінності в зародженні й історичному розвитку житлової політики.

Близьким до історико-порівняльного методу є порівняльно-правовий метод. Це спеціально-юридичний метод, що активно використовується у правових дослідженнях. Використання порівняльного напрямку дослідження як інструменту (чи навіть як методології) стає все більш важливим в останні десятиліття, що пов'язано з низкою чинників, передусім із процесом глобалізації [19, с. 123]. Ураховуючи це, можна визначити, що порівняльно-правовий метод є одним з основних у вивченні житлової політики. Він дає змогу виявити спільні закономірності та відмінності у правовому регулюванні житлових відносин у різних державах. Його застосування дозволяє глибше зрозуміти специфіку національної житлової політики; адаптувати передовий зарубіжний досвід до українських реалій; виявити, як різні країни забезпечують реалізацію права на житло, організовують системи соціального житла та регулюють питання оренди, житлових субсидій, приватизації і захисту житлових прав.

Ще одним спеціально-юридичним методом є формально-юридичний метод. Він спрямований на вивчення структури правових явищ і процесів; визначення їхніх видів, місця та ролі в ієрархії інших правових явищ і процесів; установлення особливостей взаємодії та взаємозалежності правових категорій із застосуванням правил формальної логіки і норм чинного у країні законодавства [20, с. 129].

Фактично його суть полягає у вивченні права з точки зору його внутрішньої форми. Саме тому основний акцент робиться на вивченні форми закріплення житлової політики у правових нормах. У контексті історичного дослідження еволюції житлової політики це, зокрема, вимагає визначення історичного джерела (форми) закріплення її правової регламентації.

Висновки

На підставі проведеного дослідження методологічної бази вивчення житлової політики як правової категорії можна зробити такі висновки.

Методологію дослідження житлової політики як комплексної правової категорії становить система філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Такий підхід дозволяє вивчати житлову політику як складне правове та соціальне явище, що розвивається під впливом історичних, економічних і політичних чинників.

Філософські методи дозволяють виявити сутнісні складові історичного процесу формування та реалізації житлової політики. Так, застосування синергетичного підходу дає змогу розглядати житлову політику як динамічну систему, розвиток якої визначається взаємодією об'єктивних історичних, політичних та економічних чинників. Аксіологічний метод є основоположним, оскільки підкреслює цінність житлового забезпечення щодо реалізації основних прав людини та соціальної справедливості.

Загальнонаукові методи виступають прикладною базою дослідження. Завдяки використанню методу моделювання стає можливим реконструювати еволюцію житлової політики та простежити взаємодію між правовими, соціальними та економічними чинниками, які вплинули на її формування і розвиток.

До спеціально-юридичних методів, що забезпечують ґрунтовний аналіз, належать: історико-порівняльний метод (дозволяє виявити закономірності та національні особливості); порівняльно-правовий метод (слугує для адаптації зарубіжного досвіду); формально-юридичний метод (забезпечує аналіз внутрішньої форми та джерел правової регламентації).

Перспективним напрямом наукових розвідок є характеристика соціологічно-правового методу пізнання історії житлової політики як правової категорії. Цей метод може надати можливість вивчати вплив суспільних потреб, демографічних процесів і соціальних чинників на формування державної житлової політики, збагачуючи її історико-правовий аналіз.

Список бібліографічних посилань: 1. Теремецький В. І. Сучасний стан та перспективи розвитку державної регіональної житлової політики України // Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості : зб. тез доп. Шостої щоріч. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 груд. 2022 р.) / USAID. Київ : АПСВТ, 2022. С. 205–210. 2. Teremetskyi V., Avramova O., Maikut K., Tserkovna O., Kramar R. Current situation and transformation ways of housing policy in Ukraine. *Social & Legal Studios*. 2024. Vol. 7, No. 1. Pp. 164–173. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals1.2024.164>. 3. Аврамова О. Є. Теоретико-правові засади житлової політики України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.07. Київ, 2025. 549 с. 4. Богданенко А. І. Методологічні засади дослідження проблем державного регулювання інвестиційними процесами будівництва соціального житла. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 3 (9). С. 321–326. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-3\(9\)-321-326](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-3(9)-321-326). 5. Кащук О. Д. Теоретичні засади державної житлової політики в Україні: сучасний стан та перспективи подальших досліджень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72), № 3. С. 88–92.

DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.3/15>. **6.** Srihabhak S., Panitchpakdi K., Khotcharee Q., Maglumtong M. The Evolution of Japanese Housing Policy: From the Rapidly – Built Housing to the Vacant House Special Measures Policy. *Asian Creative Architecture, Art and Design*. 2022. Vol. 35, No. 2. Pp. 54–71. **7.** Harris R. International housing policy since 1945: An introduction to the special issue. *Habitat International*. 2003. Vol. 27, Iss. 2. Pp. 163–166. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(02\)00043-7](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(02)00043-7). **8.** Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с. **9.** Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 31–44. **10.** Лисий В. Діалектика і методи наукового пізнання. *Вісник Львівського університету. Серія філософська*. 2010. Вип. 13. С. 20–28. **11.** Вірченко В., Кузьменко А. Синергетичний підхід в економічних дослідженнях. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2009. № 110. С. 34–36. **12.** Кривчик Г. Г. Основні загальнонаукові методи дослідження в історичних науках. *Грані*. 2017. Т. 20, № 12. С. 55–61. **13.** Тулайдан В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2017. 105 с. **14.** Руснак О. В. Юридичне моделювання як інструмент забезпечення державної безпеки // Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку : зб. наук. пр. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Острог, 18 верес. 2020 р.) / за заг. ред. М. С. Романова. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2020. С. 17–20. **15.** Лях С. Р. Методологія історії: класика і практика : навч. посіб. Запоріжжя : Гельветика, 2021. 130 с. **16.** Бут О. М. Порівняльний метод в історичних науках у контексті історичної практики // Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2019–2020 рр. (м. Вінниця, квіт.–трав. 2021 р.) / МОН України ; Донецьк. нац. ун-т ім. В. Стуса. Вінниця, 2021. С. 11–12. **17.** Шевченко А. Є., Кудін С. В., Шевченко Д. А., Авсеєвич В. П. Проблеми вдосконалення порівняльно-історичних правових досліджень в Україні на початку XXI ст. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 54–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/10>. **18.** Шигаль Д. А. До питання щодо розмежування понять порівняння, порівняльного, порівняльно-історичного, порівняльно-правового та історико-правового порівняльного методів. *Форум права*. 2012. № 3. С. 828–832. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_3_143.pdf (дата звернення: 03.11.2025). **19.** Копча В. В. Правові методи порівняльного напряму дослідження: новітня роль в умовах глобалізаційних процесів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 122–128. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.122>. **20.** Канзафарова С., Корнеева Є. Формально-юридичний метод у наукових правових дослідженнях (загальна характеристика та особливості застосування) // Матеріали 77-ї наукової конференції професорсько-викладацького

складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 23–25 листоп. 2022 р.) / відп. ред. О. В. Побережець. Одеса : Олді Паюс, 2022. С. 128–131.

Надійшла до редколегії 06.11.2025

Прийнята до опублікування 10.12.2025

Kharkevych I. P. Methodology for Studying the Historical and Legal Foundations of Ukraine's Housing Policy

This article is devoted to the methodology for studying the historical and legal foundations of Ukraine's housing policy. The purpose of the article is to identify and justify the system of methods and methodological approaches used in the historical and legal study of the evolution of housing policy. The subject of the study is a set of methods and methodological approaches used to analyse the historical and legal foundations of Ukraine's housing policy.

The relevance of the study is determined by the need for scientific understanding of housing policy as a legal category in the context of establishing European standards of adequate living standards and social security. It is argued that housing policy is a complex interdisciplinary phenomenon that integrates legal, economic and sociological dimensions, and its study requires the integration of approaches from different sciences in order to develop an effective system for ensuring the human right to housing.

The methodological basis of the study is a system of general scientific and special legal methods. In particular, the dialectical method made it possible to reveal the internal contradictions of the components of housing policy in the process of its historical evolution. Using a synergistic approach, it has been proven that housing policy is a certain system that develops under the influence of objective factors. It has been revealed that the axiological approach makes it possible to identify the fundamental values that shaped housing policy in different historical periods, as well as to trace their influence on the development of legal norms. It has been determined that the method of analysis allows identifying the key components and characteristics of a specific historical stage of development of housing policy as a legal category.

It is concluded that the combination of historical-legal, comparative-legal and formal-legal methods allows reconstructing the dynamics of housing policy development, tracing the patterns of transformation of legal norms and assessing the effectiveness of various models of housing provision. The results of the study can be used in further historical and legal research and in improving the legal basis of Ukraine's housing policy.

Keywords: housing, housing policy, research methods, philosophical methods, legal basis, public administration, legal regulation, evolution.

